Havana - 4 setembre - 1938.

Estimadissim Marceli : M'han produit molta alegria la teva carta ultima aixis com la lectura dels retalls de diaris i conferencies que m' envies. I m'han fet alegria per que he tingut l'impressio de que t'has recobrat una mica a tu mateix. De que has perdut l'indecisio en la propia idea , fruit de la commocio profonda que la tragedia del nostre pais ha produit en tots , i mes encara en els que , amb plena conciencia , habieu intervingut en la seva orientacio desde els llocs mes eminents. Pots tenir la seguretat que el Pais continua esperant de vossaltres, dels que teniu en el vostre favor , la bona fé , l'intel.ligencia i un clar sentit politic , l'orinentacio que en difinitiva el tregui del sim caotic ahont ha caigut.

Jo voldria , en aquest moment , confesar-me amb tu dels meus punts de vista sobre molts aspectes de l'experiencia espanyola i de les resultants que s'en poden deduir. Ho faré , una mica , amb el meu metode de treball cientific : excesivament fred quant s'aplica a la politica i massa a ras de terra per a poguer descobrir grans perpectives. Pero de tots modos , en aquest compulsament de l'opinio publica que es la primera materia del politic , et servirá per a coneixer la versio d'un clase mitja amb plena consciencia de la seva responsabilitat i amb el desitg també de que els seus actes siguin sempre reflexe dels sentiments mes intims.

El gesto que anima la guerra d'Espanya :

A traves de les informacions i discursos de la gent que a les dos bandes comanden la situacio present hom descobreix el seguent ; la creença de que allí es resoldra la questio que al mon ha creat el fascisme ; la de conseguir salvar a Europa del communisme. Pero , fascisme i comunisme , tenen de comu , ademes de la forma politica de govern el seu nacionalisme economic , nacionalisme economic que es l'aspecte mes greu del problema, matrix engendradora de nacionalismes politics expansionistes del que no s'han lliurat tampoc les nacions acreditades com de tendencia democratica. Una mica , el poble anticomunista o antifeixista fa com el gos que mossega al bastó que l'amenaça sense parar conte amb la má que guia al bastó. El que hi ha de mes profond no es pas la lluita contra el comunisme o contra el faixisme , ans bé contra el nacionalisme economic. Nacionalisme que fatalment ha de produir guerres per quant l'idea o la necesitat de les primeres materies indispensables ha de variar constantment amb el progres de la Ciencia i de l Industria . I si les nacionalitats economiques volen esser complertes en tot moment tindran que lluitar contra una natura que distribueix les coses sense tenir conte de la geografia politica.

Donos bé , pensar que a Espanya s'ha de ressoldre aquest problema em sembla d'una vanitat o d'una bogeria inaudita. Aquest problema el resoldran , si es resol algun dia , els grans interessos espirituals o materials , pero sempre , inicialment , a l'hombra d'una gran forca guerrera . Espanya fatalment tindrá que seguir , en el moment precis les normes que li assenyalin una solucio majoritaria. I no tindrá mes remei que fondre el seu concepte , encertat o no , en el modus de vida economica que els majors interessos determinin.

Pero , a traves d'aquest gesto , com de la seguretat demagogica amb que els homes que es van fer amos dels carrers els primers dies de la perturbacio actual pretenien imposar un programa politic o social , com en la forma de durlo a efecte , ...etc etc .... hom ha pogut descobrir sempre aquestes dos coses : vanitat i perturbacio mental. I com que hi han varietats infinites de manifestacio d'una anormalitat i lo que interessa no es pas esperar que es produeixi una manifestacio nova per a neutralitzar-la , ans bé aplicar una pedagogia o una terapeutica fonamental , cal que , en el pervindre , l'educacio del nostre poble es fonamenti en aquestos dos aspectes : fer-lo humil; fer-lo ponderat. Pot esser una cosa ha d'esser fruit d'una religio i l'altra d'una politica. Pero els conductors de pobles que no vegin aixó tindran continuament oberta la caixa de Pandora per sanes i equilibrades que siguin les seves solucions politiques.

Si tu repases un moment l'actuacio dels directors espanyols en aquestos ultims temps veuras que justament es seguia una orientacio contraria. Les campanyes politiques eren de constant excitacio. Al poble , que per naturalessa habia d'esser humil , se li repetia en tots els tons que era sobirá . I l'excitacio i el sentiment de sobirania , han produit els seus naturals efectes.

La vella democracia :

La Republica va arrivar al nostre pais massa carregada de contingut doctrinal . Massa heterogenia .....I amb pocs republicans. Sobre tot , el que abunda a Espanya es el tipu que constitueix l'anomenada massa neutra: individu que protesta constantment , que ho demana tot i que no dona res. El 12 d'abril va esser una nota aguda issolada en mitg d'una simfonia gris . Tots sabiem que a Espanya no hi habia una organitzacio de partits republicans que permetes fonamentar en ells la nova republica democratica. I aqui ve un fet de la major gravetat i responsabilitat per als republicans que hi habiem ; sapiguent que al pais no erem els republicans majoria, estar jugant constantment amb el sufragi. Sapiguent les veleitats d'aquesta massa neutre , no comprometela obertament frenant-li la constant carrera d'un extrem a un altre.

No hem d'oblidar que la Democracia es un esperit , una tendencia i una tecnica. I cal pensar si la tecnica que per al exercisi de la democracia va donar la revolucio francesa serveix encara o esta tant passada de moda com la liturgia cristiana o l'estudi del llatí a l'Institut.

La veritat es que , en la forma de practicar la democracia ,no hi creia ningú. No hi creien els directors politics , que omplenaven de demagogia els seus programes electorals tergiversar la condicio espiritual del que despres habia de votar. No hi creien per aceptar amb tot el respecte la fatal adversitat que s'en podia derivar,provocant fets com la revolta d'Octubre. No hi creien els orientadors que assistien a les assamblees de partit , no pas amb l'il.lusio de cercar en les mases el bon sentit popular que servis de complement a l'exercisi de les grans orientacion d'ordre general politic , ans bé convençuts de que ahavem a mantenir una campanya contra les baixes pasions , l'ignorancia , l'enveja. No hi creien els de mes abaix que votaben mes contra algú que per alguna cosa.

En la vella tecnica democratica , el poble sobirá , exerceix en forma cobarda la seva funcio votant secretament. I aixis que ha acabat i ha sortit elegit el que va votar o aquell altre contra qui va votar , demana a grans crits una politica oberta ahont el poble te dret a sapiguer-ho tot i al parlament , els seus representants , o al govern , els qui governen , han d'obrir les portes per a que amics i enemics pugui estar al corrent del com i el per que de totes les coses. Aixó , estimat Marceli , em sembla sencillament una insensatesa . Naturalment que no pot cometres la lleugeressa de , per trovar aixó malament caure en trovar paradisiaca una dictadura. Pero de la dictadura si que cal apendre una cosa, que per a mi ha estat una revelacio. No el que fa els de dal , si no els motius que obliguen al que obeeix. I els motius son aquestos : obligada publicitat d'opinio ; disciplina absoluta a les seves organitzacions ; col.laboracio a l'obra del seu govern.

La nova democracia ha de responsabilitzar en una forma efectiva al poble. Responsabilitzar-lo en els seus actes i en les seves opinions. Que quant acusi es vegi també acusat. I mentres es respecten la majoria d'institucions que sont base de la democracia donar al tot prou elasticitat per a que pugui atendre les diferents contingencies sense necesitar de commocions massa profondes. El govern ha d'exercir-se donant un temps i un marge de confiancá . No pas amb una aquilatada critica de cada minut que privi d'una obra de govern ahont actualitats desgraciades es considerin base indispensable per a una ulterior obra millor. En aquest sentit , el regim presidencialiste america em sembla incomparablement superior a l' assaitg democratic fet a Espanya.

Tu saps el que era la celula democratica espanyola : El casinet .Lloc ahont es reunien els mes grans descupats barrejats amb algunes persones de bona fé . Aixpo el casinet normalment bó que moltes vegades no perduraba mes que per a no despedir el conserje. Pero el casinet era , en un moment determinat , una forca , i , comprenent aixó , no han mancat agrupacions que han pres per norma disociar-se entre aquesta ximpleria octaviana per a donar en el moment precis un caracter que els cotitzants sistematicament absents no haurien pensat donar-li mai. Aixi es va difondre la FAI entre les organitzacion d'Esquerra politica o social de Catalunya.

Ja et fas carrec Marceli que si nossaltres , els partidaris de la Democracia , trovem al sistema tots els inconvenients esmentats i molts d'altres que deixo de banda , ¡ que no faran els enemics del sistema !

La Guerra actual.

Seriem excesivament insincers els republicans si no comprenguessim que hi habia prou causes per a crear un corrent de desconfianca en la Republica. Sentiment de desconfianca que ve palessat en primer lloc per la desconfiansa que sentien entre ells esl partits i els homes de la Republica. ¡ Els homes ! . Tota la fel que hi habia en Azaña i en Lerroux , han sortit ara en aquelles memories del primer d'aquestos dos homes , que em demanes i que t'envio , publicades a Avance i en La pequeña historia , de Lerroux , que ha publicat aquestos dies el Diario de la Marina. ¡ Quin seguit de coses despreciablement petites ! ! I aixó en les que es poden publicar ! ¡ Que será d'aquelles altres que un marge de vergonya encara priva de la publicacio !. ¡ I qué de totes aquelles figures petites de segon i tercer team que no vivien altra vida que la de les seves envejes.

? Els partits republicans ? . Tu coneixes millor que jo les escisions produides en el partit Radical-Socialiste , en el Radical , en l'Esquerra .... ? Com podiem pensar , ni per un moment,que aixó fos respectat i meresques confiança als enemics ? . No podia esser consol , per als bons republicans , pensar que l'enemic estaba igual o pitjor que nossaltres. ..... Arreu ahont miris troves a mancar la ponderacio i la modestia com a virtuts que cal exaltar en l'espanyol .

La sublevacio te donos unes circumstancies explicables i dignes de tot el respecte. No la té per la seva forma ni per l'intervencio d'altres elements indignes . La té en part , per l'ocás. No la té tampoc per l'horitzo que cerca . Pero la propaganda i la deformacio dels actes que fatalment acompanya a tot fet de guerra no ens ha de fer perdre el sentit comú a les persones que estem fent un esforç per a mantenir la nostra llibertat de pensament ..... i aixó per que ho considerem necesari per al Pais , per damunt de totes les coses.que estan pasant i puguin ocorrer.

Amb tot i la rahó i la no rahó , i l'intervencio de la pardisiaca serp extranjera, tinc la conviccio de que no pensaven mai els sublevats arrivar a fets com els que han arrivat. També ells han tingut l'experiencia del que significaben molts elements a dins dels seus rengles. Si la guerra dura un xic mes , uns i altres estaran prou depurats per a compendre la realitat engendradora de doctrines surant per sobre les doctrines mateixes.

La culpa inicial de la perturbacio i de la revolta es reparteix donos a mitjes. Pero aixó encara no es la guerra. La guerra agafa caracter despres. Es antipatic cercar responsabilitats per aquest fet tant antipatic. El govern está , en principi en un terreny ferm quant atenent a la seva dignitat diu : no puc doblegarme a una insurreccio dels militars. La ximpleria dels militars es demostra quant no saben donar desde el primer moment , contingut politic a la seva revolta. No van sapiguer veure que , per acabar la guerra , en els seus inicis , el govern podia parlamentar amb una fraccio politica revolucionaria. El que no podia fer era per propia dignitat , pactar amb uns militars sublevats. De manera , que , normal i digna l'actitu del Govern en el seu comencament. Indigna i estupida la dels sublevats. Indigna sobre tot quant , per a continuar la guerra ha de procedir a admetre l'ajuda extranjera.... Pero es que en aquells moments ja s'habia produit un fet nou d'una importancia extraordinaria. Aquest fet era la ravolucio al carrer que demostraba que el govern no controlaba les propies forces. Que les organitzacions obreres , enemigues entre si , no controlaven tampoc als seus propis individus. Que l'anarquia , l'assesinat i el pillatge que eren amos del carrer no era un fet del que pogues acusar-se ni al govern ni a les organitzacions com a provocadors . Pero si calia veure que la forca del Govern i de les organitzacions era tan petita que no podien evitar-lo. Aquest fet nou , que va correr a dintre i a fora com un reguer de polvora , va donar a la revolta franquista una justificacio que abans no tenia . I va fer perdre al Govern una oportunitat per acabar la guerra. Aquesta primera oportunitat , com veus , es doble : L'ajuda extranjera a Franco mentres es negava la govern . L'impossibilitat de que el Govern es fes responsable de tot el que pasaba al carrer. Aixó ja feia pensar tot seguit en una guerra civil llarga isagnant. En una guerra que enrrunaria al ? Valia la Republica , aquella republica equivocada en elements fonamentals que calia refer , aquella republica plena de discordies , aquella Republica mitg morta já , aquesta guerra civil . ? ¡ Que trist es tenir que fer aquesta pregunta . ¡ Pero mes trista es encara la realitat !. Per que jo crec , oberta i clarament , que no valia la pena. Un gesto de dignitat , de clara dignitat , en aquells moments haurien deixat als homes republicans en condicions de seguir lluitant en la pau , sobre la base d'un pais ple de vitalitat

Les noves forces de l'Estat :

La Republica va arrivar lluitant contra dos forces que intervenien el poder de l'Estat . Aquestes dos forces eren el clericalisme i el capitalisme . En front d'aquestes dos habia d'oposar la forca autentica de l'Estat representada pels seus poders normals politics , legislatiu, executiu i judicial , ben apoyats per una forca publica. I dic ben apoyats per una forca publica per quant no existia , com els fets han demostrat , una forca politica organitzada a base dels partits.

No vull comentar si la Republica va sapiguer fer o no el seu exercit. Em sembla que no. El que si vull dir es que quant s'adinsaba en produir totes les perturbacions que de moment calien per a destruir o disciplinar els dos poders actuants fora de l'Estat : el clerical i el capitaliste, prenia volada , amb increment insospitat , un nou poder : el de les organitzacions obreres . Un nou poder que va desmoralitzar completament a l' Estat i al que van tenir que deblegar-se els governs esquerrans. Poder en front del que certs paissos (Italia i Alemania) han tingut que crear un regim fasciste Poder capac d'inhibir la vida economica d'un Pais , dificil de neutralitzar , quant hom es diu republica lliberal i esquerrá , per que en el fons no era ni republica , ni lliberal ni esquerrá. Poder en principi lligat als socialistes , pero lligat amb uns llaços tant flonjos que els mes responsables no en podien asegurar res mai. Poder capaç per a produir grans commocions i al mateix temps intervenint com a poder politic en la vida municipal del pais , produint tambe grans reaccions d'indignacio.

Aquesta nova forca , aquest nou poder que convertia en titella el poder de l'Estat , no estaba ......ni está amb la Republica. També els fets n'han donat una demostracio. Al produir-se els fets de Juliol , l'Estat va quedar practicament sense exercit. El que quedaba es va llicenciar. Aleshores van sortir al carre a dar la cara las organizaciones. Pero ? a dar la cara per la Republica ? No i mil vegades no . A donar la cara amb l'il-lusio de que sortis trionfant el seu programa . Destruint tots els elements de l'Estat republica per a sustituir-los per Comités . En el moment en que van veure feble la Republica i feble la revolta , no van dubtar en dir que eren antirrepublicans i a comportar-se en tot moment com antirepublicans. Per a ells esser republica era igual a esser fascista. No mes quant han vist que l'enemic sublevat era prou fort per a impedir-los imposar-se i quant han vist le reaccio que a l'extranger es produia en contra d'ells. I quant han asistit també a la dificultat de controlar a la seva propia gent constituida en Comités d'orientacions particularissimes , no mes aleshores, es quant han compres que la Republica podia salvar-los. I hanfet en gran aquella politica que en petit habien apres a fer als casinets. I que no es digui que ajuden a la Republica en els rengles de combat ; no es cert ; obeeixen ...- com obeeixen els de Franco , ... pero a excepcio d'una minoria que no lluita per la Republica , lluiten avui portats pel seu instint de conservacio, pel temor a represalies , per sentiment de deure devant les crides oficials o per la reaccio a la barbarie amb que l'enemic está fent la guerra.

Tu em dius que poc a poc la gent tomba el cap cap a les figures que mes purament han significat l'ideal republicá. Quant tu estabes a Cuba , en el teu viatge de propaganda , recorda les meves paraules : si Franco venç , l'ultim govern , el del sacrifici final , no estará constituit per cap individu de la FAI , ni de la UGT ni de la CNT ....ni pot esser dels socialistes. Aprofitaran fer qualsevol gesto de dignitat , per a marxar , aixis que ho vegin perdut. I será un republica romantic el que en darrer lloc fará l'esforc final per a evitar , en un suprem acte d'humanitat , que l'ultim acte d'aquesta guerra tingui una crueldat excesiva.

Amb tot aixó vull dir que ha estat en fracas de la republica no saber constituir unes organitzacions lligades a l'Estat - fixat que no dic al govern - i que estiguessin obligades a fer un joc absolutament clar. Que la Republica , en la seva forma d'organitzacio , era absolutament impotent per a lluitar contra aquest nou poder , i que aquest poder tenia tota la osadia que dona la força al servei de l'irresponsabilitat. De manera que , un retorn a la Republica , sense tenir aquest aspecte previament resolt , seria amb modalitats diferents , tornar a les grans perturbacions. Cal Marceli pensar que , el que está ocorrent no es fill de la casualitat si no de la causalitat . Es dir , que un seguit de circumstancies han contribuit a n' aixó i d'aquestes circumstancies algunes , les mes importants , sont absolutament ponderables. En el pervindre , prou demagogia ; prou dir coses tan buides de sentit com que "la Republica s'apoia en el poble " etc etc..... Poble , poble.....desconcertant utopia que no diu res.